

Kaanon

Yleiskielessä kaanonilla tarkoitetaan moniäänistä (vokaali)sävelmää, jossa stemmat ovat identtisiä, mutta alkavat eri aikaan.

Kaksiääninen kaanon, jonka ”stemmoja” voidaan kutsua nimillä *proposta* (esitys) ja *ri[s]posta* (vastaus) voidaan tehdä esim. niin, että kun proponstan alkutahti (a) on kirjoitettu niin se kopioidaan samantie rispostaan tahdiksi kaksi. Tämän jälkeen kirjoitetaan proponstan tahti 2 (b) kontrapunktisia sääntöjä noudattaen ja siirretään se samantien rispostaan tahdiksi 3. Jos halutaan ns. päättyvä kaanon, niin jossain vaiheessa stemman kopiointi lopetetaan ja muodostetaan kadenssi.

Päättyvä kaanon:

tahdit	1	2	3	4	5	...	
proposta:	a	b	c	d	vapaa	vapaa	kadenssi
risposta:		a	b	c	d	vapaa	kadenssi

Tutki J.S. Bachin kaksiäänistä inventiota c-molli (BWV 773).

Päättymätön kaanon (kehäkaanon, ikuinen kaanon) muodostetaan muuten samalla tavalla, mutta lisäksi tarvitaan ”tahti X”, jonka on kelvattava sekä rispostan yläpuoliseksi että proponstan alapuoliseksi kontrapunktiksi. Kertausmerkkien välistä osaa toistetaan haluttu määrä.

proposta:	a	l:	b	c	d	X	a :l
risposta:		l:	a	b	c	d	X :l

Kaanon voi tietenkin alkaa myös aläänestä. Useampiäänisissä kaanoneissa menettely on sama: heti kun muutama nuotti (tai vaikka useampi tahti) aloittavassa stemmassa on kirjoitettu, ne siirretään muihin stemmoihin.

Jo keskiajalta lähtien kaanon on ollut säveltäjien mielenkiinnon kohteena. Se ei ole vain tietynlainen kontrapunktinen tekniikka vaan myös eräänlainen ohje, jonka mukaan yhdestä ainoasta äänestä voidaan johtaa useita muita ääniä. Alankomaisten koulukuntien vokaalipolyfonia sisältää esim. arvoituskaanoneita, joissa esittäjien on itse selvitettävä, miten kaanon toteutetaan. Myös palindromisävellys (esim. Machaut'n rondeau *Ma fin est ma commencement*) samoin kuin sävelmä, joka voidaan aloittaa yhtä aikaa alusta ja lopusta (esim. J.S. Bachin ”*Canones diversi*” *Das Musikalische Opfer*) lasketaan kaanonien joukkoon.

Kaanonit (varsinkin päättymättömät) ovat useimmiten priimi- tai oktaavikaanoneita, mutta myös kvintti- tai kvarttijäjäjittely on tavallista. J.S. Bachin *Goldberg*-muunnelmissa joka kolmas variaatio on kaanon, jonka intervallisuhte on aina erilainen (priimikaanonista noonikaanoniin!).

Eri kaanontekniikoita ovat mm. rapukaanon (retrogradus; jäljittelevä ääni takaperin), peilikaanon (intervallit käännetty vertikaalisesti), harvennettu (per augmentationem), tihennetty (per diminutionem), kaksoiskaanon (kaksi eri melodiaa) jne. Arvoituskaanonissa esittäjän on keksittävä miten jokin melodia toimii kaanonina.

Eri aikoina vallinneet käsitykset yhtä aikaa soivien äänten konsonanssi- ja dissonanssisuhteista ovat määränneet minkälaisia melodioita on ollut mahdollista kirjoittaa kaanonissa. 1700-luvulta alkaen voidaan kaanoneissa hahmottaa toistuva sointukulku. Monissa tutuissa kaanoneissa sointupohja muodostaa yksinkertaisen kadenssaalisen sointukulun (esim. ”Jaakko kulta”; I-V-I-I).